



ABDULLA QAHHOR HIKOYALARI TAHLILI (NURLI CHO'QQILAR)

Ahmedova Dilfuza Hasan qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Menejment fakulteti LG-52 guruh talabasi

dilfuzaahmedova26@gmail.com+9989915137948

Muxlisa Sadriddinova Muhitdinova

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“O‘zbek va rus tillari” kafedrası dotsenti.v.b

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19814734>

Annotatsiya: Maqolada Abdulla Qahhorning Nurli Cho‘qqilar hikoyasining g‘oyaviy xususiyatlari, ma‘naviyat masalalarning ilgari surilishi, xarakterning ochib berilishi, ruhiyat tasvirlari kabilar haqida so‘z yuritilgan. Fikrlar asardan olingan parchalar va olimlarning mavzuga doir qarashlari bilan dalillangan

Kalit so‘zlar: insoniylik, ma‘naviy bilim, qadriyat, savodsizlik, harakter.

Аннотация: В статье рассматриваются идеологические особенности рассказа Абдулла Кахор «Светлые вершины», пропаганда духовных вопросов, раскрытие характера и изображение психологии. Идеи подкрепляются отрывками из произведения и мнениями учёных по данной теме.

Ключевые слова: гуманизм, духовные знания, ценности, неграмотность, характер.

Abstract: The article discusses the ideological features of Abdulla Qahhor's story "Bright Peaks", the promotion of spiritual issues, the disclosure of character, and the depiction of the psyche. The ideas are substantiated by excerpts from the work and the views of scholars on the topic.

Key words: humanity, spiritual knowledge, value, illiteracy, character.

XX asr o‘zbek adabiyoti avvalgi davr adabiyotidan o‘zining qator xususiyatlariga ko‘ra ajralib turadi. U, avvalo, biri biridan ko‘rkam va mazmundor yangi janrlar bilan boyidi. Roman, drama, komediya, tragediya kabi yangi janrlar o‘zbek adabiyotiga yangi mazmun, o‘zgacha joziba baxsh etib, uni maviud ijtimoiy voqelikka, odamlarning kundalik turmushiga yaqinlashtirdi. Adabiyotda avvaldan mav-iud qissa, hikoya janrlari esa shakl va mazmun jihatidan tamoman yangilanib, zamonaviy so‘z san‘atidagi o‘zgarishlar manzarasini aks etiradigan salmoq kasb etdi. Shu bois o‘tgan yuz yillik ozbek adabiyoti tarixini, undagi yangilanishlar ko‘lamini hikoya, qissa janriga mansub asartarsiz, tasavvur etib bo‘lmaydi. Abdulla Qahhor (1907-1968), G‘afur G‘ulom (1903-1966), Mirkarim Osim (1907-1984), Said Ahmad (1920-2007) singari adiblarning hikoyalari o‘zbek adabiyoti hayot hodisalari va inson obrazini gavdalantirishda Yevropa adabiyoti andozalari asosida ravnaq topayotganligini namoyon etdi.

"Anor", "Bemor", "O‘g‘ri", "Dahshat", ""Mayiz yemagan xotin" (Abdulla Qahhor), "Mening o‘g‘rigina bolam", "Hasan kayfiy" (G‘afur G‘ulom), "Shiroq", "To‘maris" (Mirkarim Osim), "O‘rik domla" "Turnalar" (Said Ahmad) hikoyalari o‘zbek nasri turmush voqeligini, odam olamini aks ettirishda yangi zamon o‘zgarishlariga mos tarzda dadil odimlayotganiga yorqin isbot bo‘ldi. Hikoya janridagi ushbu va boshqa ko‘plab asarlar XX asrda o‘zbek adabiyoti avvalgi davr



adabiyotidan tamoman farq qiladigan yangi tipdagi adabiyotga aylanganini aniq ko'rsatib berdi.¹[1]

Abdulla Qahhor inson taqdirini tasvirlashda hamma vaqt ham bir xil emas. Uning ba'zi asarlari borki, ularni o'qiyotib kulamiz, ham yig'laymiz. Ularda fojia va komizim tasvirlanadi, bir birlarini to'ldiradi, biri ikkinchisini izohlaydi.²[2]

Abdulla Qahhor o'zining "Nurli Cho'qqilar" hikoyasida yana bir xalq orasidagi ya'ni xotin-qizlar o'rtasidagi nizolarni olib chiqadi. Hikoyaning boshlanishi Abdulla Oripovning quyidagi to'rt misrali she'ri bilan boshlanadi.

*Goho yer mehrini o'ylarkan,
Esga tushar darning siyog'i;
Ajab hikmat: odam o'larkan
Uzilganda... yerdan oyog'i.
Abdulla Oripov*

Quyidagi to'rt misra — Abdulla Oripov ijodiga xos falsafiy, ramziy va hayotiy mazmunga ega she'riy parcha bo'lib, inson va yer, hayot va o'lim o'rtasidagi chuqur bog'liqlikni ifodalaydi. She'rning mazmuniy va falsafiy talqini quyidagicha.

*"Goho yer mehri o'ylarkan,
Esga tushar darning siyog'i,
Ajib hikmat: odam o'larkan
Uzilgan-da, yerdan oyog'i."*

Bu misralarda shoir insonning tabiat bilan uzviy bog'liqligini falsafiy mushohada orqali ochib beradi. She'r markazida "yer" obrazi turadi. Yer bu yerda oddiy tuproq emas — u ona, hayot manbai, mavjudlik asosi sifatida ramziy ma'noga ega.

◆ *Yer mehri — hayotning ildizi*

"Goho yer mehri o'ylarkan" misrasida shoir inson ba'zan yerning mehrini, ya'ni tabiatning insonni boqishi, parvarish qilishi haqida o'ylashini tasvirlaydi. Yer insonni oziqlantiradi, yashash imkonini beradi. Demak, inson hayoti yer bilan boshlanadi.

Bu yerda "mehri" so'zi tasodifiy emas — u ona mehri bilan tenglashtiriladi. Shoir yer va inson o'rtasidagi munosabatni biologik emas, balki ma'naviy rishta sifatida ko'rsatadi.

◆ *"Darning siyog'i" — o'limni eslatadigan haqiqat*

Ikkinchi misrada inson yer haqida o'ylaganda, beixtiyor o'lim ham yodga tushishi aytiladi. Chunki inson tuproqdan yaralgan va yana tuproqqa qaytadi. Bu fikr Sharq falsafasida ham, diniy qarashlarda ham keng uchraydi.

Shoir hayot va o'limni qarama-qarshi emas, balki bir-birini to'ldiruvchi jarayon sifatida tasvirlaydi.

◆ *"Ajib hikmat" — hayot qonuni*

Uchinchi misrada shoir o'z xulosasini "ajib hikmat" deb ataydi. Bu — insoniyat azaldan biladigan, ammo chuqur anglab yetmaydigan haqiqatdir: insonning hayoti yer bilan bog'liq.

Bu yerda shoir falsafiy umumlashtirish qiladi — inson o'zini tabiatdan alohida deb o'ylasa ham, aslida undan ajralgan zahoti hayot tugaydi.

◆ *"Yerdan oyog'i uzilganda" — ramziy ma'no*

So'nggi misra she'rning eng kuchli falsafiy nuqtasidir. Bu ibora ikki ma'noda talqin qilinadi:

¹ Turkiy Adabiyot Durdonalari "O'zbekiston" - Toshkent 2022

² Matyoqub Qo'shjonov Abdulla Qahhor Mahorati

Bevosita ma'no: inson vafot etganda tanasi yerga qaytadi.

Ramziy ma'no: inson tabiatdan, ildizidan, asl qadriyatlaridan uzilsa, ma'naviy jihatdan ham "o'lik"ka aylanadi.

Demak, shoir faqat biologik o'limni emas, balki ma'naviy uzilish xavfini ham nazarda tutadi.

Asarning asosiy g'oyasi

She'r insonni kamtarlikka chorlaydi. Inson qanchalik buyuk bo'lmasin, u yerga bog'liq mavjudot. Hayotning asl hikmati — tabiat bilan uyg'un yashash, ildizini unutmaslikdir.

To'qqizinchi sinf a'lochilaridan, temir-tersakni hammadan ko'p yig'ib, oti radiodan aytilgan va maktab ma'muriyatidan rahmatlar eshitgan Zuhraxon degan qiz yo'qolib qoldi. O'sha kasofat shanba kuni maktabdan qaytishda Zuhra kitob-daftarlarini opasi Fotimaga berib, lola tergani qirga chiqqan ekan, qaytib kelmabdi. Uning ota-onasi avvaliga qarg'ab, keyin yig'lab butun lolazorni, butun qishloqni taka-taka qildi. Maktab ma'muriyati bulardan ham ko'proq jon kuydirdi — jamoa ijroqo'miga aytib butun qishloqni oyoqqa turg'izdi, tumanga ma'lum qildi, chunki sinfda a'lochi qiz to'rtta bo'lsa — Zuhra uning yigirma besh protsentini tashkil qilar edi. Hikoya boshlanishidan koz oldimizga barcha yaxshi fazilatlarga ega bolgan

ma'naviyatli qiz gavdalanadi. A.Qahhorning mahorati shundaki, u hikoyada

qahramon portretini berish orqali uning ichki dunyosini ham ochib bergan. Asar davomida muallif nutqi orqali qahramonga nisbatan salbiy munosabat shakllanayotgani ma'lum bo'lib boradi.

Oradan o'n kun o'tgach, Fotima maktabdan yig'lab keldi: Zuhra tufayli sinfda davomat ancha pasaygani uchun uni sinf daftaridan o'chirmoqchi bo'lishibdi. Bu gap chol-kampir uchun Zuhraning o'limi xabari bilan barobar bo'ldi. Fotima yana zixnovga qoldi: — Sen palpis-pandavaqi bo'lmasang, boshimizga shunday kunlar tushmas edi! Zuhra sendan kichik, lolazorga boraman deganida yo'lini to'ssang, unamasa, sochidan sudrab olib kelsang bo'lmasmidi! Ahvoling shu bo'lsa holingga voy, er olmaydi, boshingga yostiq o'lasan!..

1- rasm Abdulla Qahhor " Nurli Cho'qqilar " hikoyasi³



³ Muallif ishlanmasi



Yuqoridagi jumalardan ko'rinib turibdiki, Zuhrani qilgan ishi uchun Fotima ayblanadi, ota-onasi tomonidan ham dashnomlar eshitadi ya'ni asosiy aybdorga aylanib qoladi. Bu parcha orqali muallif oiladagi keskin ruhiy holatni va eski qarashlarga asoslangan tarbiya usulini juda ta'sirli tarzda ochib beradi. Gapirayotgan shaxsning so'zlarida jahldorlik, qo'rquv va jamiyat bosimi yaqqol seziladi. U Zuhra bilan bog'liq vaziyatda aybni Fotimaga yuklaydi va uni mas'uliyatsizlikda ayblaydi. Aslida bu yerda muammo faqat bir insonning xatosi emas, balki qizlarning xatti-harakati doimo nazorat ostida bo'lishi kerak degan eski ijtimoiy qarashlar aks etadi.

Matndagi "er olmaydi", "boshimga yostiq o'lasan" kabi iboralar orqali ayol taqdiri faqat turmush bilan o'lchanadigan muhit tanqid qilinadi. Qahramonga nisbatan qo'pol so'zlarning ishlatilishi esa nafaqat g'azabni, balki jamiyatdagi bosim va qo'rquvni ham ifodalaydi. Ya'ni kattalar obro', gap-so'z va urf-odatdan xavotir olib, hissiyotga berilib ketadi.

Hikoya mazmunidan kelib chiqib, ushbu parcha insoniy munosabatlarda tushunish va mulohaza o'rniga keskin tanbeh ustun kelganda qanday ruhiy ziddiyatlar paydo bo'lishini ko'rsatadi. Muallif shu orqali o'quvchini o'ylashga majbur qiladi: muammo jazoda emas, balki o'zaro tushunishda ekanini anglatadi.

Zuhradan xat kelguncha yaqin bir oy bo'yi o'zini o'zi yeb, mushtdakkina bo'lib qoldi. Zuhra bosh-keti yo'q to'mtoq xatida shundoq debdi:

"Turmush o'rtog'im bilan ko'nglimizning amrini bajarib, baxtiyor oilalar safidan mustahkam o'rin egalladik va baxtli turmush quchog'ida oqib, kelajakning nurli cho'qqilari tomon bormoqdamiz. Sizlar feodalizmning uqubatli quchog'ida yashagansizlar, yuksak ideallarga asoslangan muhabbat nima ekanini bilmaysizlar, shuning uchun mendan xafa bo'lmanglar, xursand bo'ladigan kunlaring yaqinlashib kelmoqda".

Fotima xatning boshiga "aziz dadajonim, mehribon onajonim", oxiriga - "sizlarga sihat-salomatlik tilayman" degan so'zlarni qo'shib o'qidi. Xatda na adres bor, na imzo, konvertga shahar o'n birinchi aloqa bo'limining muhri bosilgan edi.

2-rasm "Nurli Cho'qqilar"⁴



⁴ Muallif ishlanmasi



Ushbu parcha qahramonning ichki iztiroblari va oiladagi ruhiy ziddiyatni yanada chuqurroq ochib beradi. Zuhradan xat kelguncha uning “o‘zini o‘zi yeb, mushtdakkina bo‘lib qolishi” iborasi insonning pushaymon, xavotir va noma’lumlik ichida asta-sekin ruhiy jihatdan yemirilishini ifodalaydi. Bu yerda muallif tashqi voqeani emas, balki inson qalbidagi og‘ir kutish holatini tasvirlaydi.

Zuhra yozgan xat esa mazmunan sovuq va begonalashgan ohangda berilgan. U o‘z tanlovini “Ko‘nglimizning amri”, “Yuksak ideallar”, “Baxtli turmush” kabi balandparvoz iboralar bilan oqlaydi. Lekin xatdagi samimiyat sezilmaydi — aksincha, ota-onaga nisbatan ma’naviy masofa paydo bo‘lgani bilinadi. “Sizlar feodalizmning uqubatli quchog‘ida yashagansizlar” degan jumla orqali avlodlar o‘rtasidagi qarashlar to‘qnashuvi ochiladi: eski an‘analar bilan yangi dunyoqarash o‘rtasidagi ziddiyat ko‘rinadi.

Fotimaning xat boshiga va oxiriga mehrlari so‘zlarni o‘zi qo‘shib o‘qishi esa juda ta’sirli detal. Bu holat ota-ona qalbi baribir farzandidan mehr kutishini, hatto yo‘q joydan ham iliqlik izlashini ko‘rsatadi. Xatda adres va imzo yo‘qligi esa Zuhraning oiladan ma’nan uzoqlashganini, rishtalar uzilib borayotganini anglatadi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, muallif bu parcha orqali inson baxtni izlab ketar ekan, ortda qolganlarning qalbidagi bo‘shliq va sog‘inchni ham unutmashlik kerakligini eslatadi. Ba‘zan eng og‘ir jarohat — bu janjal emas, balki sovuq va begona bo‘lib qolgan so‘zlardir.

Bu orada Fotima ishga sho‘ng‘ib ketdi. Ma’lum bo‘lishicha, sigir degani yem-xashak, sutu tappidan, sog‘uvchilik ishi yelin tortishu sut chiqarisdangina iborat emas, sigir degan maxluq shuncha befarosatligi bilan sog‘uvchining mehrini, mehnatini, bilimini sezar, shunga qarab sut berar ekan. Fotima shuni bilganidan keyin ishda kun sayin ochila bordi, shundoq bo‘ldiki, rais hisobot-saylov majlisida “kesakdan o‘t chiqqani”ga xursandlik izhor qilib, bir qancha qiziq gaplar gapirganidan keyin uni ilg‘or sog‘uvchilar qatoriga qo‘shdi.

Ushbu parchada Fotimaning mehnat jarayonida asta-sekin o‘zgarib, tajriba orttirishi tasvirlanadi. Dastlab u sigir boqish ishini oddiy jismoniy mehnat deb tushunadi, ammo vaqt o‘tishi bilan sigir ham insonning mehrini va munosabatini sezishini anglaydi. Aynan shu tushuncha Fotimaning ishga bo‘lgan qarashini o‘zgartirib, uni yanada mas’uliyat bilan ishlashga undaydi.

Menimcha, muallif bu orqali mehnatning natijasi faqat kuch bilan emas, balki mehr va tushuncha bilan bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. Raisning “kesakdan o‘t chiqqani” degan iborasi Fotimaning oddiy ishchidan ilg‘or sog‘uvchiga aylanganini bildiradi. Bu esa inson o‘z ishining mohiyatini anglab, sidqidildan ishlasa, albatta muvaffaqiyatga erishishini anglatadi.

Hikoyada ikki opa-singil — Zuhra va Fotima obrazlari qarama-qarshi qo‘yilgan. Zuhra maktabda a‘lochi, bilimli qiz bo‘lsa-da, ota-onasining haddan tashqari erkalatishi sababli hayotiy mas’uliyatni his qilmay ulg‘ayadi. U uy-ro‘zg‘or ishlarini mensimaydi, o‘zini boshqalardan ustun deb hisoblaydi va “erkin muhabbat” hamda baland orzular ortidan ketadi. Natijada u oilasidan uzoqlashadi, turmushida ham baxt topa olmaydi va yolg‘iz hayot kechirishga majbur bo‘ladi. Uning orzu qilgan “nurli cho‘qqilari” aslida hayotiy haqiqatdan uzoq tasavvurlar bo‘lib chiqadi.

Fotima esa aksincha, kamtar, sabrli va mehnatkash qiz sifatida tasvirlanadi. U oilasi uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga oladi, og‘ir mehnatdan qochmaydi va halol mehnati orqali hurmat qozonadi. Muallif Fotima obrazi orqali insonning qadri bilim yoki orzular bilangina emas, balki mehnat, mehr va sadoqat bilan belgilanadi degan g‘oyani ilgari suradi.

Hikoyaning eng ta'sirli nuqtasi — Zuhra o'z hayotidagi xatolarni kech anglashidir. U erkinlik deb o'ylagan yo'l aslida uni yolg'izlikka olib kelganini tushunadi. Hatto o'z farzandi bilan mehri munosabat o'rnata olmasligi ham uning ruhiy tanazzulini yanada chuqurlashtiradi. Shu orqali yozuvchi inson baxti tashqi dabdaba yoki baland shiorlarda emas, balki oddiy insoniy munosabatlarda ekanini ko'rsatadi.

Asar bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan. Chunki zamonaviy jamiyatda ham yoshlar ba'zan haqiqiy hayotiy qadriyatlardan ko'ra tashqi orzularga berilib ketishadi. "Nurli cho'qqilar" hikoyasi esa insonni hayotga real nazar bilan qarashga, ota-ona qadri va mehnatning ahamiyatini anglashga undaydi.

Xulosa qilib aytganda, "Nurli cho'qqilar" hikoyasi inson hayotidagi haqiqiy baxt va yuksaklik tushunchasini ochib beruvchi chuqur ma'noli hikoyadir. Hikoyada ikki opa-singil — Zuhra va Fotima taqdiri orqali noto'g'ri tarbiya va hayotga real qarash o'rtasidagi farq yoritiladi. Zuhra balandparvoz orzular va soxta erkinlik ortidan quvib, hayotiy mas'uliyatni inkor etadi va oxir-oqibat yolg'izlik hamda ruhiy iztirobga duch keladi. Fotima esa oddiy mehnat, sabr va insoniylik orqali jamiyat hurmati va hayotiy baxtga erishadi.

Abdulla Qahhorning "Nurli cho'qqilar" hikoyasi badiiy-estetik hamda g'oyaviy jihatdan tahlil qilindi. Asarda inson ruhiyati, ma'naviy o'sish jarayoni va hayotiy sinovlar orqali shakllanadigan insoniy fazilatlar yozuvchining o'ziga xos realizm uslubi orqali ochib berilgani aniqlandi. Hikoya qahramonlari obrazlari orqali muallif jamiyatdagi axloqiy qadriyatlar, insonning ichki kurashi hamda ma'naviy yuksalish g'oyasini ilgari suradi.

Tahlil natijasida shuni ko'rish mumkinki, asarda voqealar tasviri oddiy hayotiy holatlarga asoslangan bo'lsa-da, ularning mazmunida chuqur falsafiy va tarbiyaviy ma'no mujassam. Yozuvchi psixologik tasvir vositalari orqali qahramonlarning ichki kechinmalarini tabiiy va ishonarli ifodalashga erishgan. Bu esa hikoyaning badiiy qiymatini oshirib, uni o'zbek nasrining muhim namunalaridan biriga aylantiradi.

Shuningdek, hikoya bugungi kun o'quvchisi uchun ham dolzarbligini yo'qotmagan bo'lib, unda insoniylik, sabr-toqat, maqsad sari intilish kabi universal g'oyalar ilgari suriladi. Tadqiqot natijalari Abdulla Qahhor ijodini zamonaviy adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan o'rganishda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1 <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/abdulla-qahhor-1907-1968/abdulla-qahhor-nurli-cho-qqilar-hikoya>
- 2 Turkiy Adabiyot Durdonalari " O'zbekiston " - Toshkent 2022
- 3 Matyoqub Qo'shjonov Abdulla Qahhor Mahorati
- 4 Qahhor A. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2019